

RAPPORT

Tätortsnära skogar i planering och skötsel

En enkät till kommunerna i Stockholms län

Naturskyddsföreningen i Stockholms län

Innehåll

Inledning	3
Skötsel av kommunens egna skogar	4
Skogarna i kommunens planering	7
Slutsatser och kommentarer	9
Idébank – bra exempel från kommunerna	11
Litteraturtips	12

Inledning

Skogsgruppen inom Naturskyddsföreningen i Stockholms län sände våren 2005 ut en enkät om skogar till länets 26 kommuner, med påminnelser i juni respektive september. Enkäten bestod av två delar, den ena gällande skogarna i planeringen, den andra gällande skötseln av kommunens egna skogar. Medan svaren på en del frågor varit enkla att sammanställa, har andra krävt tolkningar. Svaren har sammanställts och bearbetats av Cecilia Engström, Carl Gunnar Jansson och Björn Möllersten.

Skogsgruppens främsta syfte med enkätundersökningen har varit att hitta och lyfta fram positiva exempel på kreativt arbete med bevarande och skötsel av tätortsnära skogar i Stockholms län. Vi har också velat ta reda på om det finns några generella brister. Vi hoppas att vår redovisning av enkätresultatet ska inspirera till fortsatt arbete med att bevara tätortsnära skogar för storstadens invånare och den biologiska mångfalden.

Stockholms stad har inte svarat på enkätens skötseldel. Orsaken är att det inte finns någon inom förvaltningen som har ett övergripande ansvar för eller en överblick över hur kommunens egna skogar sköts. Ansvaret ligger helt på stadsdelsnämnder och stadsdelsförvaltningar.

Stockholms stad äger cirka 25 000 hektar skogs- och jordbruksmark runt om i Stockholms län, utanför den egna kommungränsen. Dessa marker förvaltas av Avdelning Egendom, som anlitar Skogssällskapet för skogsskötseln. Förvaltningen av Stockholms stads så kallade lantegendomar omfattas inte av den utskickade enkäten.

Skötsel av kommunens egna skogar

Svar har inkommit från 20 kommuner. Tre svarande kommuner har missat en sidas frågor.

Hur stor areal omfattar kommunens skogsinnehav?

Skogsinnehavets medelareal är 1 324 hektar (nitton svar). Störst innehav har **Huddinge** med 4 000 hektar, minst har **Sundbyberg** med 94 hektar.

Ska kommunens skogsbruk ge vinst?

Arton svarar nej. Skogen ska inte ge vinst. Två svarar ja – **Norrtälje** och **Nykvarn**.

Får skogen kosta? I så fall hur mycket?

Fyra svar anger att skogen får kosta. Sju kommuner kräver nollresultat – varken vinst eller kostnad. Två svar är svårtolkade. Endast i två har man angett en summa: **Solna** 336 000 kr/år och **Järfälla** 1 500 000 kr/år plus del av en ekologtjänst.

Var ligger ansvaret för skogens skötsel?

I femton av nitton svar anges kommunen själv som ansvarig. Skogssällskapet anges i en kommun, och i tre anges delat ansvar mellan kommun och Skogssällskapet.

Använder ni er av gröna skogsbruksplaner? Vilken procentandel utgör i så fall *naturvård orörd* (NO) respektive *naturvård skötsel* (NS)?

Av sexton svar innebär åtta ja och åtta nej. Av de senare innebär ett att man inte har grön skogsbruksplan i formell mening och två att plan är under utarbetning. Så här har tretton kommuner svarat gällande fördelningen på NO respektive NS.

Kommun	NO (%)	NS (%)	NO+NS (%)
Botkyrka			30
Ekerö	13	23	
Huddinge			30
Lidingö	6	12	
Norrtälje	10	6	
Nykvarn	6	5	
Sigtuna	11	6	
Sollentuna	30 ¹ 10 ²	70 ¹ 90 ²	
Sundbyberg		100	
Södertälje	15	4	
Upplands Väsby	7	21	
Värmdö	25	36	
Täby	10	90	

¹ Avser Östra Järvafältets naturreservat.

² Avser mark utanför reservatet.

Är kommunens skogsbruk FSC-certifierat? Vilket företag kontrollerar i så fall att certifieringen efterlevs?

Sju kommuner av sjutton svarar ja, tio nej. Av dem som svarar nej skriver en "Är under utarbetning". Som kontrollanter anges två namn: Svensk Skogscertifiering och Grönt Paraply.

Hur arbetar ni med att öka den biologiska mångfalden? Hur hanteras skadade och döda träd?

Generellt sparar kommunerna död ved och skapar ny. Den tas dock bort vid stigar och där den utgör en fara. Några exempel på hur man i övrigt söker öka den biologiska mångfalden:

Norrtälje: Frihuggning av ek. Ökat lövinslag.

Lidingö: Ökad lövandel

Upplands Väsby: Lövträd gynnas.

Används naturvårdsbränning?

Sigtuna kommun tillämpar naturvårdsbränning. Fyra kommuner anger att man är intresserad och diskuterar frågan.

Känner ni till var eventuella hotade arter finns, och vilka hänsyn tar ni till det?

Här återges de sjutton svarande kommunernas svar:

<ul style="list-style-type: none">• Hyfsad bild. Avsätts genom NO och NS, nyckelbiotop eller ekologisk landskapsplanering.	<ul style="list-style-type: none">• (Svårförståeligt svar)
<ul style="list-style-type: none">• Planerad inventering.	<ul style="list-style-type: none">• Har medverkat vid Södertörnsekologernas inventering.
<ul style="list-style-type: none">• Ja, stor hänsyn.	<ul style="list-style-type: none">• Nej, endast enstaka.
<ul style="list-style-type: none">• Kommunal naturinventering finns.	<ul style="list-style-type: none">• Ja, skyddas mot åtgärder som skadar.
<ul style="list-style-type: none">• Följer nyckelbiotopinventeringar. Samarbetar nära med SNF.	<ul style="list-style-type: none">• Ja.
<ul style="list-style-type: none">• Ja, hänsyn tas.	<ul style="list-style-type: none">• Ja.
<ul style="list-style-type: none">• Nyckelbiotopsinventering.	<ul style="list-style-type: none">• Anger att inga hotade arter finns.
<ul style="list-style-type: none">• Egna inventeringar. Naturvårdsdatabas med lokala åtgärdsplaner kopplade till hotade arter planeras.	<ul style="list-style-type: none">• Ja – hänsyn.
<ul style="list-style-type: none">• Ja, i stor utsträckning.	

Arbetar ni aktivt med att skapa en variation i landskapet?

Bara en kommun svarar nej. En rad exempel på bra åtgärder anges av **Sollentuna**: utvecklar kulturpräglade naturtyper som ek-hassellundar, hagmarker, alsumpskogar, påskyndar utveckling av olikåldriga barrskogar. I övrigt varierar ambitionsnivån mycket. En kommun anger exempelvis: slyröjning vart tredje år.

Har ni tänkt på att skapa variation för friluftsliv till exempel i form av små stigar, märkta leder, cykelvägar, ridvägar, klätterleder med mera?

Alla kommuner utom två arbetar med anläggning och underhåll av stigar och liknande.

Hur arbetar ni för att göra skogen tillgänglig för rullstolsburna, barn och ungdomar?

Generellt låg ambitionsnivå, enligt svaren. Ett par bra exempel, dock, på anpassning till rullstolsburna: En 1 kilometer lång asfalterad rundbanan i skogen (**Södertälje**). Söker bidrag för parkering plus ramp vid fågelsjö (**Värmdö**).

Finns informationsskyltar? Hur är de i så fall placerade i förhållande till besökare som kommer till fots, i bil eller med kollektivtrafik?

Skyltning förekommer i ganska stor utsträckning, men man tycks inte ha tillgodosett olika kategoriers behov. **Sollentunas** ambitioner är högre. Exempel: skyltning för besökare som kommer till Häggviks pendeltågsstation. Vägvisare för gående och cyklister vid grusvägar in i naturreservat.

Skogarna i kommunens planering

Svar har inkommit från 22 kommuner.

Har ni något riktmärke för hur långt människor högst ska ha från hemmet till en större skog?

Femton kommuner svarar nej, sju svarar ja.

Finns något minimimått för storleken på en sådan skog?

Femton kommuner svarar nej, sju svarar ja.

De sju kommuner som svarar ja på första och andra frågan anger följande mått:

Kommun	Avstånd	Areal
Huddinge	3 km till strövområde	200 hektar (2 km ²)
Järfälla	Högst 1,5–2 km	Större än 300 hektar (3 km ²)
Sigtuna	10 min	Ja, fast innehållet är viktigare
Stockholm	1 km	Nej, men tillräckligt stor för att ge "skogskänsla"
Täby	Parker högst 250 m Större strövområden högst 2 km	Större strövområde mer än 10 hektar
Upplands Väsby	Promenadområde 500 m Strövområde 3 km	Promenadområde 20 hektar Strövområde 300 hektar (3 km ²)
Värmdö	Max 500 m	Strövområde 10 hektar

Vilken hänsyn tas till ovanstående vid nybyggnation?

Överlag låga ambitioner med få bindande riktlinjer. Dock några intressanta svar:

Huddinge: Stora delar av skogarna är eller håller på att bli naturreservat.

Södertälje: En landskapsanalys, där de rekreativa värdena redovisas, brukar föregå detaljplanering av nybyggnation.

Upplands Väsby: Inte särskilt stor. Däremot mår kommunen om de bostadsnära parkerna/skogsdungarna, minimum en hektar.

Lidingö: "Grönområdena ska förbli obebyggda" enligt översiktsplan.

På vilken nivå fattas beslut om vilka skogar som ska sparas respektive bebyggas?

Stor övervikt för svar som anger att kommunfullmäktige fattar beslut i samband med översiktsplan.

Vad gör kommunen för att öka tillgängligheten till skogen?

Ambitioner finns, dock på olika nivå. Några med högre ambitioner:

Järfälla: "De skogar som finns är till största delen naturreservat." (Det ena naturreservatet har avsatts av kommunen, det andra av länsstyrelsen. Skogsgruppens kommentar.) "I höst ska en tillgänglighetsinventering göras som ett led i att ytterligare handikappanpassa reservaten."

Sollentuna: I översiktsplanen redovisas stråk ut mot grönområden. Anlägger entréplatser i anslutning till större grönområden. Arbetar med att inrätta naturreservat i Törnskogen och Rösjöskogen.

Sundbyberg: Ett nyligen bildat naturreservat ska främst gynna tillgängligheten.

Täby: Översiktsplanen redovisar viktiga stråk från bebyggelse till grönområden att bevara och utveckla i planeringen.

Vaxholm: Arbetar för naturreservat på Kullön och Bogesund inklusive tillgänglighet till dessa.

Värmdö: Planerad anpassning av vissa leder för äldre/funktionshindrade. Har bildat ett naturreservat.

Nacka: Bildar naturreservat. Har fyra ”lugna promenader” – skyltade promenadstråk med bänkar och relativt plant underlag. En per kommunandel.

Upplands Väsby: Upplevelsestråk (för gång) anläggs mellan kommunens sjöar, Fysingen–Norrviken och Oxundasjön–Edssjön.

Vad gör kommunen för att informera invånarna om de skogar som finns och deras speciella värde?

Många kommuner använder hemsidan som informationskanal och ger ut informationsbroschyrer.

Södertälje: ”Diskussioner har förts kring ett projekt att främst i invandrartäta områden informera om och öka tillgängligheten till naturområdena.”

Har ni någon uppfattning om i vilken omfattning kommunens skogar utnyttjas för rekreation, och hur? Vet ni vilka platser i skogen som är viktigast för de kringboende?

De flesta kommuner har någon uppfattning om utnyttjandet – en del anser sig ha god. **Stockholm, Täby** och **Värmdö** har genomfört enkätundersökningar om nyttjandet.

Strävar ni efter att placera daghem, skolor och äldreboenden nära skog?

Åtta kommuner svarar ja. Tio kommuner svarar att det är en av flera faktorer man tar hänsyn till. En kommun har ingen uppfattning. En kommun svarar nej.

Anpassar ni skogsbruket i skog nära daghem, skolor och äldreboenden till dessa behov? Hur?

De allra flesta kommuner tar hänsyn men i olika avseenden. Två anger att man inte tar sådan hänsyn.

Sigtuna: Lämnar ris till kojbyggen, lämnar liggande träd.

Slutsatser och kommentarer

Stockholmsområdet är tätt befolkat, och de skogar som finns kvar i gröna kilar och insprängda grönområden är mycket viktiga för människors välbefinnande och för den biologiska mångfalden i det tätortsnära området. Inventering av nyckelbiotoper (skogsområden där man kan förvänta sig förekomst av hotade arter) visar att de tätortsnära skogarna i Stockholmsområdet ofta rymmer en hög andel bestånd med höga naturvärden.

Det är glädjande att 18 av de 20 kommuner som svarat inte har några krav på ekonomisk avkastning från skogen. Det är dock bara i fyra kommuner som skogen får lov att kosta pengar. I dessa kommuner visar politikerna att de menar allvar när de säger att skogen är viktig för invånarna.

I flera kommuner är bara mellan 20 och 30 procent av skogsinnehavet avsatt för naturvård (naturvård orörd, NO, och naturvård skötsel, NS). I en kommun är andelen så låg som elva procent. Betyder det att det bedrivs kommersiellt skogsbruk i resten av den kommunägda skogen? Skogsarealen i majoriteten av kommunerna är begränsad och flitigt utnyttjad för rekreation. Det vore därför rimligt att något kommersiellt skogsbruk över huvud taget inte bedrevs i de offentligt ägda tätortsnära skogarna, och att skogen sköttes enbart med tanke på friluftsliv och biologiska värden.

Att avsätta all offentligt ägd tätortsnära skog för naturvård och rekreation vore ett kostnadseffektivt sätt att samtidigt gynna både biologisk mångfald och människors hälsa. Det skulle också ge ett värdefullt bidrag till arbetet med att uppnå miljö kvalitetsmålet *Levande skogar*.

Ungefär hälften av de svarande kommunerna har ett riktmärke för hur långt invånarna högst bör ha till en rekreationsskog och för hur stor denna skog minst bör vara. Det är något som vi anser att man borde kunna kräva av alla kommuner utom möjligtvis de mest centralt belägna.

I några kommuner tänker man på de boendes tillgång till närnatur vid nybyggnation. I Södertälje, till exempel, gör man en landskapanalys av bland annat rekreativvärden innan detaljplan fastställs. Lidingö skriver helt enkelt i översiktsplanen: "Grönområdena ska förbli obebyggda."

I nästan alla svar sägs att man vid skötseln tar hänsyn dels till i vilken omfattning invånarna använder kommunens skogar, dels till vilka skogar som är de mest populära utflyktsmålen. Kommunerna visar dock i sina svar att de många gånger inte har särskilt god kännedom om besöksfrekvens och till vilka platser i skogen människor söker sig. Enkätundersökningar av det slag som tre kommuner genomfört bland allmänheten skulle även i andra kommuner kunna ge en bra uppfattning om hur och i vilken grad skogen nyttjas.

Olika kategorier av besökare i skogen har olika behov och önskemål. Gemensamt för de flesta är dock att de uppskattar ett varierat landskap med många olika naturtyper och småbiotoper. Vissa behöver en ganska tillrättalagd miljö med cykelvägar, parkbänkar, ramper, skyltar och elljusspår. Andra söker efter "vildare" natur och upplevelser knutna till ensamhet och stillhet. Samtidigt kan vissa delar av skogens miljöer vara känsliga, och man behöver då kanalisera besökarna för att minska slitage på vegetationen eller störning av djurlivet. Idealet är att tillgodose alla dessa önskemål, kanske genom någon form av zonerings.

Ambitionsnivån när det gäller att underlätta och göra det attraktivt för människor att röra sig i skogen tycks generellt sett vara ganska låg, men här finns också bra exempel. Stigar, skyltning och olika anläggningar för att underlätta vistelse i skogen anges av de flesta kommuner. Endast en kommun skriver att man har underlättat för rullstolsburna att komma ut i skogen och att man har tänkt på invånare som kommit från andra länder. Det är två kategorier som fler borde uppmärksamma!

Generellt kan sägas att en varierad miljö ger förutsättningar både för en hög biologisk mångfald och rika naturupplevelser. Det finns också ett pedagogiskt värde i tätortsnära skogar som inte sköts med

traditionella skogsbruksmetoder utan regleras endast av naturliga störningar (eller skötsel med syfte att efterlikna dessa). Många människor idag vet inte hur en skog som inte brukas för virkesproduktion ser ut. Med en ändrad inriktning på skötseln kan de tätortsnära skogarna bli ett "skyltfönster" för hur en rik natur ter sig. Det man känner till och uppskattar bryr man sig också om. Biologiskt rika tätortsnära skogar kan antas öka människors vilja att bevara naturen.

Kommunerna tycks generellt arbeta med olika åtgärder för att öka den biologiska mångfalden, men arbetet verkar i många fall bedrivas ganska slentrianmässigt. Man sparar död ved och skapar i en del fall ny. Mer kreativitet och genomtänkta handlingsprogram behövs! Det är förståeligt att naturvårdsbränning inte är vanlig i tätortsnära skog, men glädjande att en kommun genomfört sådan och att fyra andra är intresserade.

Nästan alla kommuner tycker att de har en god bild av var hotade arter finns i deras skogar. Vi tror dock att kommunerna överskattar sina egna kunskaper. Till exempel har mycket få inventeringar av insekter genomförts. Hur kommunerna skaffat sig den kunskap de har skiftar. Nyckelbiotopsinventering och naturinventeringar anges bland annat. Vi ser det som angeläget att kommunerna i samarbete med lokala SNF-kretsar regelbundet genomför egna inventeringar. Mycket givande kan vara att ta kontakt med de naturföreningar som finns i länet, till exempel entomologisk eller botanisk förening. De har oftast god överblick och detaljkunskap om var känsliga arter finns, och ser till att vara ute och uppdatera sin kunskap.

Ett stort antal vetenskapliga studier ger klara belägg för att vistelse i naturen förbättrar hälsan. Aktuell forskning visar att vi genom att vistas i naturen minskar risken att drabbas av psykiska och fysiska sjukdomar samt att stressen minskar och koncentrationsförmågan ökar. Med tanke på dagens höga levnadstempo och höga kostnader för ohälsa, ligger ett skydd för tätortsnära skogar i kommunens intresse. Skogsgruppen inom Naturskyddsföreningen i Stockholms län önskar att kommunerna planerar och sköter skogen på ett sådant sätt att alla länets invånare kan få möjlighet att tillgodogöra sig alla de upplevelser som bara en skog kan erbjuda.

Idébank – bra exempel från kommunerna

Bra idéer från kommunerna för att göra skogen tillgänglig för alla, inklusive barn, gamla och funktionshindrade:

- Enkätundersökningar om nyttjandet av skogen. Stockholm, Täby, Värmdö.
- En 1 kilometer lång rundbana i skogen för rullstolsburna. Södertälje.
- Ska eventuellt starta projekt i invandrartäta områden för information om och ökad tillgänglighet till naturområden. Södertälje.
- Parkering plus ramp vid fågelsjö. Planerad anpassning av vissa leder för äldre/funktionshindrade. Värmdö.
- Skyltning för besökare från pendeltåg. Vägvisare för gående och cyklister vid grusvägar in i naturreservat. Anlägger entréplatser i anslutning till större grönområden. Sollentuna.
- Kommer att göra en tillgänglighetsinventering för att kunna handikappanpassa naturreservat. Järfälla.
- Har fyra ”lugna promenader” – skyltade promenadstråk med bänkar och relativt plant underlag, en per kommun. Nacka.
- Stråk från bebyggelse till grönområden redovisas i översiktsplanen. Sollentuna, Täby.
- Upplevelsestråk (för gång) anläggs mellan kommunens sjöar. Upplands Väsby.
- Bildar naturreservat för att bevara eller öka tillgängligheten. Huddinge, Järfälla, Nacka, Sollentuna, Sundbyberg, Vaxholm, Värmdö.
- Lämnar ris i skogen till kojbyggen, lämnar liggande träd. Sigtuna.

Bra idéer från kommunerna för att öka den biologiska mångfalden:

- Utvecklar kulturpräglade naturtyper som ek-hassellundar, hagmarker, alsumpskogar, påskyndar utvecklingen av olikåldriga barrskogar. Sollentuna.
- Lövträd gynnas. Lidingö, Norrtälje, Upplands Väsby.
- Frihugning av ek. Norrtälje.
- Naturvårdsbränning (kanske inte att rekommendera inne i tätbebyggt område, men väl i de kommuner som ligger litet längre från regionens centrum). Sigtuna.

Litteraturtips

- Andersson, Royne och Rydberg, Dan, 2005. Naturen och hälsan. Skogsstyrelsen.
- Isaksson, Per och Burman, Anna (red.), 1999. Grönare städer. Biomångfald och grönstruktur. Svenska Naturskyddsföreningen och Centrum för Biologisk Mångfald.
- Niklasson, Mats och Nilsson, Sven G., 2005. Skogsdynamik och arters bevarande. Studentlitteratur.
- Rydberg, Dan och Aronsson, Mårten, 2004. Vår tätortsnära natur – en bok om förvaltning och skötsel. Skogsstyrelsen.